

ÇAĞDAŞ TÜRK RESİM SANATI TARİHİ

HISTORY OF CONTEMPORARY TURKISH PAINTING ART

Doç. Dr. Çağlar ERBEK

22 Ocak 2013

ÖZ

Bu makale, Türk resim sanatının 19. yüzyıldaki batılılaşma hareketlerinden başlayarak 1950'li yıllardaki soyut sanat deneyimlerine uzanan tarihsel gelişimini incelemektedir. Osmanlı askeri okullarında yeşeren ilk tuval resmi deneyimleri, Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kuruluşu, Çallı Kuşağı ve 1914 Kuşağı'nın izlenimci etkisi, Müstakil Ressamlar Birliği, D Grubu, Yeniler Grubu ve Onlar Grubu gibi sanatçı topluluklarının Türk resminin biçimlenmesindeki rolü ele alınmakta; soyut sanatın Türkiye'ye girişi ve geometrik ile lirik soyutlama ekolleri bağlamında değerlendirilmektedir. Çalışma, kültürel modernleşme sürecinin sanat pratiğine yansımaları açısından tarihsel ve analitik bir perspektif sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Türk resim sanatı, batılılaşma, 1914 Kuşağı, soyut sanat, sanat grupları, modernleşme, Osmanlı sanatı*

ABSTRACT

This article examines the historical development of Turkish painting from the Westernization movements of the 19th century through the abstract art experiments of the 1950s. It explores the earliest canvas painting experiences that emerged in Ottoman military schools, the foundation of the Sanayi-i Nefise Mektebi (School of Fine Arts), the Impressionist influence of the Çallı Generation and the 1914 Generation, as well as the role of artistic communities such as the Association of Independent Painters and Sculptors, Group D, the Yeniler Group, and the Onlar Group in shaping Turkish art. The article further evaluates the introduction of abstract art to Turkey, analyzed within the context of geometric and lyrical abstraction movements. The study offers a historical and analytical perspective on how the process of cultural modernization was reflected in artistic practice.

Keywords: *Turkish painting, Westernization, 1914 Generation, abstract art, art groups, modernization, Ottoman art*

---

1. İlk Tuval Resminin Başlangıcından 1950'ye Kadar Olan Dönem

Türk resim sanatı tarihine göz atıldığında, 19. yüzyıla kadar temeli Türk-İslam geleneğinde yatan minyatür sanatının egemen olduğu görülmektedir. 18. yüzyıl başlarından itibaren ise köklü bir değişim başlamış ve yoğunlaşan batılılaşma hareketleri resim alanında da etkili olmuştur. Osmanlı Türkiyesi'nde ekonomik, siyasal, toplumsal ve askeri alanlarda yaşanan bu gelişmelere paralel olarak yoğunlaşan batılı tarzda yaşama isteği, doğal olarak resim sanatında da yankısını bulmuştur. 19. yüzyıla kadar Türk resminin genelini, geleneksel tekniklerle yapılan, renk, mekan ve perspektif açısından üsluplaşmış betimlemeler olan duvar resimleri ve minyatürler oluşturmaktaydı. 19. yüzyıl sonlarına gelindiğinde ise batılı anlamda tuval resmine geçiş başlamıştır. Bu dönemde Avrupa'da eğitim gören Türk ressamı söz konusu gelişmeye öncülük etmişlerdir.

Askeri alanda yaşanan batılılaşma hareketlerine paralel olarak kurulan Mühendishane-i Berri-i Hümayun (1793-94), Harbiye ve Hendese-i Mülkiye gibi okullar, batılı anlamda ilk resim örneklerini verecek olan asker ressamının yetiştiği yerler olmuştur. Bu gelişmenin ardından Galatasaray Mektebi Sultanisi (1869) ve Darüşşafaka Lisesi (1873) gibi orta dereceli okullarda da resim dersleri önem kazanmaya başlamıştır.

Mühendishane-i Berri-i Hümayun ve Mühendishane-i Bahri-i Hümayun'da Türk hocaların yanı sıra Avrupa'dan gelen yabancı hocalar da ders veriyorlardı. Bununla birlikte belli bir süre sonra bazı Türk öğrencilerinin Avrupa'ya gönderilerek Batı bilim ve tekniğini yerinde öğrenmelerinde yarar görüldü. Bunun üzerine Hüseyin Rıfki, Ahmed, Abdülatif ve Edhem isimli dört öğrenciden oluşan ilk öğrenci grubu 1829'da Avrupa'ya gönderildi. Bu öğrenciler daha öğrenimlerini tamamlamadan ikinci bir grup daha Avrupa'ya gitti. Ancak, bütün bu öğrenciler daha çok askeri amaçlarla gönderiliyor ve döndüklerinde de askeri alanlarda görevlendiriliyorlardı.

Bu dönemde resim eğitimi için ilk kez Avrupa'ya gönderilen subay veya askeri okul öğrencileri arasında Ferik İbrahim Paşa ve Tefik Paşa da bulunmaktadır. Bu iki sanatçımızdan sonra, Süleyman Seyyit ve Şeker Ahmet Paşa da Avrupa'ya gönderilen ressamlardır. Osman Hamdi Bey ise, babası tarafından 1857'de Paris'e hukuk öğrenimi amacıyla gönderilmiş

olmasına rağmen, aynı zamanda Boulanger ve Jean-Leon Gérôme'in atölyelerinde çalışarak resim dersleri almıştır.

İstanbul'da, 1883 yılında Osman Hamdi Bey'in müdürlüğünü yaptığı Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kurulması Türk resmi açısından oldukça önemli bir gelişmedir. Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kurulmasının ardından Avrupa'da resim eğitimi gören asker ressamlar Sami Yetik, Ruhi, Hikmet Onat ve Ali Sami Boyar gibi önemli isimler de dikkat çekmeye başlamıştır.

1.1. İlk Tuval Ressamları

19. yüzyıl ressamlarımız arasında özgün bir yeri olan ve "primitifler", "Türk fotoyorumcuları" gibi adlarla da anılan "ilk tuval ressamlarımız" karşımıza çıkmaktadır. Hüseyin Giritli, Hilmi Kasımpaşalı, Fahri Kaptan, Necip, Selahaddin, Salih Molla Aşki, Ahmet Bedri, Münip, Ahmet Şekür, Ahmet Ziya Şam, Mustafa, Şefik, İbrahim ve Osman Nuri gibi ressamların yer aldığı bu grup, fotoğraflardan da yararlanarak, Yıldız Sarayı, Yıldız Cami, Kağıthane, İhlamur Köşkleri gibi İstanbul'dan çeşitli köşeleri konu alan manzara resimleri yapmışlardır. Bu resimler, fotoğrafik özelliklere sahip, donuk, sakin ve saf bir üslup taşımaktadırlar.

1.2. Şeker Ahmet Paşa Kuşağı

19. yüzyıl Türk resminde Şeker Ahmet Paşa Kuşağı olarak adlandırabileceğimiz kuşağın en önemli temsilcileri Şeker Ahmet Paşa, Süleyman Seyyit, Hüseyin Zekai Paşa ve Halil Paşa'dır. Osman Hamdi de bu kuşaktan olmasına karşın, diğerlerinden ayrı olarak ele alınmaktadır. Osman Hamdi, Türk resminde batılı anlamda figürü ilk olarak kullanan sanatçıdır.

19. yüzyıl ressamlarımız arasında önemli bir yeri bulunan Şeker Ahmet Paşa, Paris'te Boulanger ve Gérôme gibi akademik ressamların atölyelerinde eğitim görmüştür. Yaptığı manzara ve natüremortlarda akademik özellikler gözlemlenebilen sanatçının resimlerinde doğanın yalınlığını vurguladığı görülür. Daha çok natüremortları ile tanınan Süleyman Seyyit ise boyayı çok ince ve saydam kullanması ile ünlüdür. Hüseyin Zekai Paşa'nın manzaralarında fotoğrafik özellikler görülürken, Halil Paşa'nın resimlerinde canlı renkler, kalın fırça vuruşları ve ışık kullanımı dikkati çeker. Halil Paşa, Türk resminde izlenimciliğin yolunu açan sanatçı olarak kabul edilebilir.

Türk resminin gelişimi açısından bir başka önemli adım da, Şeker Ahmet Paşa'nın girişimleri sonucu 27 Nisan 1873 tarihinde açılan sergi idi. Bu, İstanbul'da açılan gerçek anlamdaki ilk sergi oldu. Bunu, Ahmet Ali Efendi'nin çabalarıyla 1 Temmuz 1875'te açılan ikinci bir sergi izledi. Bu sergide, Levanten ve azınlık sanatçılarının resimlerinin yanı sıra, Ahmet Ali Paşa, Ahmet Bedri, Halil Paşa, Osman Hamdi ve Nuri Bey gibi Türk ressamlarının resimleri de yer aldı.

1.3. Osmanlı Ressamlar Cemiyeti ve Örgütsel Gelişmeler

1908'deki II. Meşrutiyet'in ilanının yarattığı rahatlık ortamında, 1909'da Osmanlı Ressamlar Cemiyeti kuruldu. Bu kuruluş, 1921'de Türk Ressamlar Cemiyeti, 1926'da Türk Sanayi-i Nefise Birliği ve 1929'da ise Güzel Sanatlar Birliği adını aldı. Cemiyet, yöneticiliğini Şerif Abdülkadirzade Hüseyin Haşim Bey'in yaptığı ve cemiyetin adını taşıyan bir yayın organı çıkarmaya başladı. Bu dergide, çeşitli sanat sorunları ve güncel gelişmeleri içeren yazıların yanı sıra teknik içerikli yazılar da yer alıyordu. Bir cemiyet altında toplanılması ve gazete çıkarılması da Türk resim sanatının gelişimini hızlandıran etkenlerden yalnızca biriydi.

1.4. 1914 Kuşağı (Çallı Kuşağı)

Sanayi-i Nefise Mektebi tarafından Paris'e gönderilen Galip, İbrahim Çallı ve kendi olanakları ile giden Namık İsmail, Avni Lifij, Nazmi Ziya gibi ressamlar I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte 1914'te ülkeye geri döndüler. Türk resim tarihinde "1914 Kuşağı", "Çallı Kuşağı" veya "Türk İzlenimcileri" diye adlandırılan bu grubun başlıca üyeleri, İbrahim Çallı, Ruhi Arel, Feyhaman Duran, Hikmet Onat, Avni Lifij, Nazmi Ziya Güran ve Namık İsmail'dir. Bu sanatçılar Avrupa'dan döndüklerinde izlenimciliği Türk resmine taşıdılar. Ortak bir sanat anlayışına sahip oldukları söylenebilecek olan bu grupta Avni Lifij simgeci görünümü ile farklılık göstermektedir. Grubun başlıca ilham kaynağı İstanbul'un görünümü olmuştur.

Çallı Kuşağı ressamları, Haliç ve civarı ile Boğaziçi kıyılarını büyük bir ustalıkla resmederek, Türk resminde "Boğaziçi manzaraları" diye bilinen türün yaratıcısı oldular. Bununla birlikte onların asıl ortak yanları izlenimciliktir ve bu izlenimcilik Batı izlenimciliğinden oldukça farklıdır. Çallı Kuşağı, Batılı izlenimcilere oranla daha rahat ve içgüdüsel davranarak, doğanın büyümesine kapılıp kendilerinden geçercesine resimler yaptılar.

1.5. Müstakil Ressamlar ve Heykeltraşlar Birliği

1929 yılında Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'nin kurulması önemli bir adımdır. Birliğin kurucuları Refik Epikman, Cevat Dereli, Şeref Akdik, Mahmut Cuda, Nurullah Berk, Hale Asaf, Ali Avni Çelebi, Zeki Kocamemi, Muhittin Sebati, Ratip Aşır Acudoğlu ve Fahrettin'dir. Çallı Kuşağı'nın renkçi tutumunun yanı sıra Müstakiller, çizgiye, kuruluşa ve yapısal sağlamlığa öncelik veren resimler yapmışlardır. Özellikle Refik Epikman, Cevat Dereli, Ali Avni Çelebi, Zeki Kocamemi ve Muhittin Sebati'nin resimlerinde görülen kübist inşacı eğilimler önemlidir. Mahmut Cuda ve ilk Türk kadın ressamlarından olan Hale Asaf'ın resimlerinde de bu eğilimler görülebilmektedir.

1.6. D Grubu

1933 yılında, Zeki Faik İzer, Nurullah Berk, Elif Naci, Cemal Tollu, Abidin Dino ve heykeltıraş Zühtü Müridoğlu bir araya gelerek "D Grubu"nu kurdular. Bu ressamların üslupları kübist ve inşacı eğilimlere dayanmakla birlikte birbirlerinden farklılık göstermektedir. D Grubu ressamları, Çallı Kuşağı'nın rasgele, dağınık renk anlayışına karşı tavır sergileyip, desen, düzen ve kuruluşa önem vererek, daha çok biçimsel bir eğilim ortaya koymuşlardır. Bu özellikleri açısından Müstakiller'le benzerlik gösterirler.

1.7. Yeniler Grubu ve Onlar Grubu

1940'lı yıllar Türk resminde görülen toplumcu gerçekçi anlayıştaki ressamlar açısından önemlidir. Nuri İyem, Abidin Dino, Agop Arad, Selim Turan, Avni Arbaş, Nijad Devrim gibi bazı sanatçılar, 28 Mart 1940'da açtıkları Liman Sergisi ile birlikte "Yeniler Grubu"nu kurmuşlardır. Bu grup, D Grubu'nun aşırı Batı yanlısı biçimciliklerine ve ekolcülüklerine karşı çıkmıştır. Toplumsal yaşamı ve bu yaşamın sorunlarını irdeleyen, halkın sorunlarını, sıkıntılarını, sevinçlerini ve hüznelerini yansıtan bir sanat anlayışını savunmuşlardır. Ancak, başlangıçta ortak bir anlayış etrafında toplanan bu grupta zamanla farklı eğilimler ortaya çıkmış ve grubun dağılması ile birlikte çeşitli kişisel üsluplar gelişmiştir.

Nedim Günsür, Mustafa Esirkuş, Leyla Gamsız, Turan Erol, Orhan Peker, Mehmet Pesen ve Adnan Varınca gibi Bedri Rahmi Eyüboğlu atölyesinde yetişen bazı ressamlar 1947 yılında "Onlar Grubu"nu kurmuştur. Bu resamlardan bazılarının, hocaları Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun leke, çizgi, renk ve benek biçiminde özetlediği resim anlayışından hareketle kendilerine özgü üsluplar geliştirmelerine karşın, yenilik getirmek gibi bir iddiaları olmamıştır.

1950 sonrasında Türk resmine önemli etkileri olduğu söylenebilecek grupların varlığından pek söz edilemez. 1959 yılında kurulan ve toplumsal içerikli bir anlayış sergileyen "Yeni Dal Grubu" baskı ve soruşturmalara uğramış ve fazlaca etkin olmasına izin verilmemiştir. Bu grubun en önemli temsilcilerinden birisi İbrahim Balaban'dır.

2. 1950 Sonrası ve Soyut Resim

Bu dönemle ilgili değerlendirmelere geçmeden önce, yüzyıla damgasını vuran ve Çağdaş Türk Resim'inin gelişiminde etkili olan soyut sanat kavramına ve bu kavramın Avrupa'da ortaya çıkışına kısaca değinmek gerekmektedir.

2.1. Soyut Sanat: Kavramsal Çerçeve

Soyut sanat kavramı genel olarak, 20. yüzyılda ortaya çıkmış, gözle görülen, elle tutulan gerçekliği hareket noktası olarak kabul etmeyi ve betimlemeyi reddeden, bu gerçekliği soyutlama yoluna giden plastik ve grafik sanat akımı olarak tanımlanabilir. Başka bir tanımlama ile de, resim ve heykelde, doğada bizden bağımsız olarak varolan gerçek varlıkların tanınabilir biçimde verilmesi ya da sanat-dışı gerçek varlıklara gönderme yapılmaması olarak ifade edilebilir.

Soyut sanat olgusunun 1910 yılında Kandinsky'nin yaptığı ünlü bir suluboya resimle başladığı söylenebilir. Bu başlangıç resim alanında gerçek bir dönüm noktasını ifade eder. Artık nesnelere, doğadaki gerçek varlıklar önemini yitirmeğe başladı ve çok hızlı, spontane çalışmanın da etkisi ile rengin yalnızca iç zorunluluğu ifade etme işlevi ortadan kalktı. Fransız izlenimcilerinden etkilendiğini söyleyen Kandinsky, kübizmin nesnenin çözümlenmesini kabul etmesine karşın, nesnenin yerine koyacak yeni bir şey bulma arayışına girişti ve sonuçta soyut sanat olgusunu ortaya çıkardı. Bu dönemde soyut sanat alanındaki ilk çalışmaları nedeniyle söz edilmesi gereken diğer iki önemli sanatçı da Mondrian ve Maleviç'tir.

Söz edilen sanatçıların üçü de aynı zamanda birer kuramcıydılar ve soyut sanata giden üç temel yolu, soyut sanatın ortaya çıktığı daha ilk dönemlerde ortaya koydular. Bu üç temel, anlatımcılık, biçimcilik ve nihilizmin etkisinde olan bir köktenciliktir. Soyut sanat daha henüz başladığı yıllarda, yani 1910-1920 yılları arasında Almanya, Hollanda, Rusya ve Paris'te ortaya çıktı. Bu akımın Türkiye'ye yansması ve ilk soyut resim örneklerinin verilmesi ise ancak 1950'li yıllara rastlamaktadır.

2.2. Türkiye'de Soyut Resmin Gelişimi

Ülkemizde 1950'den itibaren yaşanan gelişmelere bakacak olursak; İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği, çok partili dönemin başladığı ve çeşitli toplumsal, siyasal değişimlerin yaşandığı 1950'ler Türkiye'sinde, toplumsal gerçekçilik anlayışını benimseyen ve bu tarz resimler yapan ressamın varlığı görülmektedir. Ekonomik ve toplumsal açıdan zor koşullar altında yaşayan Anadolu insanının çileli yaşamını abartılı vücutlar ve ifadelerle anlatan Neşet Günal bu ressamın en önemlilerindedir. Aynı doğrultuda resim yapan Neşe Erdok, Aydan Ayan ve Özer Kabaş gibi ressamlar bu çizgilerini bugün de sürdürmektedirler. İnsanların sorunlarını, çaresizliklerini abartılı çizgilerle anlatan bir diğer sanatçı ise Mehmet Gülyüz'dür. Alaaddin Aksoy ve Ergin İnan gibi sanatçılar ise, toplum-insan ilişkilerini ele alırken fantezilerinden yararlanmaktadır.

1950'li yıllar soyut resmin Türkiye'ye girdiği yıllardır. Bu yıllarda Türkiye'ye gelen ünlü sanat yazarlarının ve eleştirmenlerinin de bu gelişmeye katkıda bulunduğu kabul edilebilir. Cemal Bingöl, Nijat Devrim, Halil Dikmen, Ferruh Başağa, Arif Kaptan, Adnan Turani, Lütfü Günday ve Adnan Çoker gibi sanatçılar, soyut resme yönelen ilk resamlardandır. Sabri Berkel, Cemal Bingöl, Halil Dikmen geometrik-soyut; Z. Faik İzer, Lütfü Günay, Arif Kaptan, Adnan Turani, Hasan Kavruk, Erdal Alantar ve Adnan Çoker lirik soyut ve soyut dışavurumcu çalışmaları ile bilinirler. Avrupa'da çalışmalarını sürdüren Fahrünnisa Zeid, Selim Turan, Nijat Devrim ve bazı çalışmaları ile Abidin Dino aynı eğilimde eserler vermişlerdir. Şemsi Arel, Abidin Elderoğlu ve Sabri Berkel'in hat sanatı ve kaligrafi etkili soyut çalışmaları dikkat çekmektedir.

Sabri Berkel 1952 yılında yaptığı "Simitçi" adlı eserinde nesnelere geometrik biçimlere indirgerken, Z. Faik İzer "Sultanahmet Cami Pencereleri" adlı çalışmasında da görüldüğü gibi soyut ekspresyonist bir anlatım geliştirmiştir. Abidin Elderoğlu İslam ve Uzakdoğu kaligrafik örneklerine dayanan soyut çalışmalar yaparken, Ercüment Kalmık'ın soyut çalışmalarında liman ve deniz görünümünden hareket ettiği görülmektedir.

1959-60'lı yıllara gelindiğinde, İstanbul'da Zeki Faik İzer, Sabri Berkel, Halil Dikmen, Şemsi Arel, Ercüment Kalmık, Ferruh Başağa, Nuri İyem ve Adnan Çoker soyut resim anlayışında aktif çalışmalar yaparken, Ankara'da ise Cemal Bingöl, Adnan Turani, Lütfü Günay

ve Cemil Eren soyut resmin çeşitli anlayışlarına ait eserler vermişlerdir. Ayrıca Refik Epikman ve Eşref Üren gibi sanatçılar da lirik soyutlamacı çalışmalar yapmışlardır.

2.3. Soyut Resim Ekolleri ve Sınıflandırma

Soyut resmin yaygınlaşması ile birlikte konu ile ilgili yayınların da arttığı görülmektedir. O döneme kadar, bu alanda yazılmış yayınların bulunmayışı önemli bir eksiklikti ve bu eksikliğin giderilmesi için yayınların artması gerekmekteydi. Ne var ki, Suut Kemal Yetkin ve Mazhar Şevket İpşiroğlu dışında hiçbir bilim adamı konuya yeterince ilgi göstermemiştir. Söz konusu alandaki yayınların genellikle ressamlar tarafından gerçekleştirilmesi dikkat çekicidir. Bu yayınlar, soyut resmin mantığının kavranması ve sorunlarının çözülmesi açısından önem taşımaktadır.

Araştırmacılar, Türkiye'de soyut alanında çalışmalar yapan sanatçıları sınıflandırmak gerektiğinde bunları başlıca dört başlık altında toplamaktadır: (a) Geometrik Soyutlamacılar: Hamit Görele, Salih Urallı, Refik Epikman, Erol Eti; (b) Lirik Soyutlamacılar: Zeki Faik İzer, Abidin Elderoğlu, Ercüment Kalmık, Abidin Dino, Arif Kaptan, Mustafa Esirkuş, Özdemir Altan, Turan Erol, Devrim Erbil, Ömer Uluç, Mustafa Ayaz, Zafer Gençaydın; (c) Geometrik Non-Figüratifler: Cemal Bingöl, Şemsi Arel, Sabri Berkel, Cemil Eren, İsmail Altınok, Halil Akdeniz, Gencay Kasapçıgil, Bekir Sami Çimen; (d) Lirik Non-Figüratifler: Nejat Devrim, Selim Turan, Abidin Elderoğlu, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Ferruh Başağa, Adnan Turani, Fethi Arda, Hasan Kaptan, Muammer Bakır. Söz konusu sanatçıların da çok azı kesin olarak tek bir anlayışta eserler vermiştir; birçoğunun verdiği eserler birden fazla anlayış içinde ele alınmaktadır.

KAYNAKÇA

Cezar, M. (1995). Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Giray, K. (1997). Türk Resim Sanatında Empresyonizm. Remzi Kitabevi.

İpşiroğlu, M. Ş. (1973). Soyutlama ve Gerçeklik: Türk Plastik Sanatları Üzerine Denemeler. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Renda, G., & Erol, T. (1980). Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi. Tıglat Yayınları.

Yetkin, S. K. (1970). Türk Resmi. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

<https://www.caglarerbek.com/cagdas-turk-resim-sanat-tarihi/>